

# Скрыжалі лёсу Алеся Сянкевіча

З назвай вуліцы імя Сянкевіча ў Стоўбцах у мяне звязаны цікавы ўспамін. У пару свайго студэнцтва мы з сябрам прывезлі на Стаўбцоўшчыну групку знаёмцаў з аддзялення беларускай філалогіі Варшаўскага ўніверсітэта, якія праходзілі тады стажыроўку ў БДУ і выказалі жаданне наведаць малую радзіму Якуба Коласа. У Акінчыцах адзін з іх, згледзеўшы на вуглавым доме ледзьве бачную шылдачку з назвай вуліцы, не без уласцівага палякам гонару пахваліў стаўбцоўскія ўлады за тое, што тыя парупіліся ўвекавечыць імя сусветна вядомага польскага пісьменніка Генрыка Сянкевіча.

Каб нека збіць патрыятычны запал варшаўскага стажора, давялося сур'ёзным тонам яму давесці, што гэтая вуліца названа ў гонар знакамітага савецкага падарожніка і вядучага папулярнай тэлеперадачы «Клуб падарожнікаў» Юрыя Сянкевіча. Маўляў, у час далучэння былой вёскі Акінчыцы да Стоўбцаў ён наведаў свае родныя мясціны і выказаў пажаданне, каб такім вось чынам увекавечылі яго імя. І, як ні дзіўна, гэтая байка падзейнічала, мой знаёмец шчыра ў яе паверыў. Потым усіх разам польскіх гасцей давялося пераконаваць, што гэта – жарт, і расказаць ім пра чалавека, чыё імя сапраўды ўвекавечана ў назве вуліцы, – пра вядомага беларускага палітычнага і грамадскага дзеяча, навукоўца і пісьменніка Алеся Сянкевіча.

## Настаўнік-рэвалюцыянер

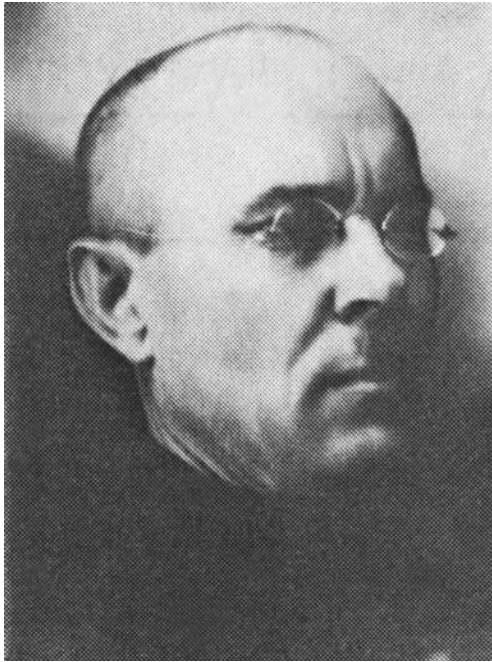
Александр Антонавiч Сянкевiч належыць да шматлікай кагорты беларускай iнтэлігенцыi, чыё жыццё было абарвана сталiнскiмi рэпрэсiямi. I гэта нягледзячы на тое, што ён быў шчырым ленинцам i даволi вядомым у партыйнай iерархii чыноўникам, служыў, як гаворыцца, верай i праўдай савецкай уладзе.

Гады свайго дзяцiнства Алесь Сянкевiч правёў у вёсцы Мiкалаеўшчына сучаснага Стаўбцоўскага раёна, дзе i нарадзiўся ў 1884 годзе. Там жа ў мясцовай школе ён набыў першапачатковую граматы, якую затым падаўся ўдасканалваць у Нясвiжскую настаўнiцкую семiнарыю. Скончыўшы ў 1902 годзе гэтую навучальную ўстанову з выдатнай адзнакай, Алесь паехаў рэалiзоўваць на практыцы атрыманыя веды. Яго першым працоўным месцам была школа ў Старых Дарогах, але прабыў ён там нядоўга, бо ў хуткiм часе перавёўся настаўнiчаць у родную вёску.

У пачатку лiпеня 1906 года А. Сянкевiч разам з Якубам Коласам i iншымi настаўнiкамі, якія спецыяльна прыехалi

ў Мiкалаеўшчыну, наладзiў на беразе Нёмана нелегальны настаўнiцкi сход, на якім зрабiў даклад пра палiтычнае становiшча ў краiне, ролю настаўнікаў у развiццi грамадства. Пад вечар удзельнiкi сходкi «зацвердзiлi» адозву «Да ўсiх настаўнікаў i настаўнiц прыходскiх i iншых вучылiшчаў».

Пазней, у 1923 годзе, А. Сянкевiч аписаў гэтую падзею ў апублікаваным iм у часопiсе «Польмя» артыкуле «Успамiны з рэвалюцыi 1905–1906 гг.» наступным чынам: «Першы прафесiянальны саюз настаўнікаў быў арганiзаваны ўлетку 1906 г. Iдэя саюза зарадзiлася сярод настаўнікаў вёскi Мiкалаеўшчына. 9 чэрвеня (у сапраўднасцi 9 лiпеня. – С.Г.) быў скліканы з'езд. На з'езд з'явлiся не больш 30 чалавек... У мэтах канспiрацыi з'езд адбыўся за ляском, ва ўрочышчы Лядзiнае (у сучасным маўленнi мiкалаеўшчынцаў назва ўрочышча гучыць як Лядзiны. – С.Г.)... Памiж дубоў на беразе Нёмана былі апрацаваны канстытуцыя (некаторыя даследчыкi, прынамсi, вядомы лiтаратуразнавец Мiхась Мушынскi, прытрымлiваюцца думкi, што гэта магла быць праграма дзейнасцi настаўнiцкага



саюза. – С.Г.) і пастанова саюза. Пункт чацвёрты гэтай пастановы гаварыў, што саюз ставіць сваёй мэтай барацьбу з царскаю ўладаю, бо толькі ў дэмакратычнай дзяржаве ёсць можнасць правесці ідэю дэмакратызацыі школы. Старшынёю з'езда, а потым сакратаром з'езда быў аўтар гэтых успамінаў. Вечарам, калі ўсе сябры з'езда сабраліся ў школе, наехалі стражнікі, зрабілі вобшыск, канфіскавалі рэвалюцыі, але ж арыштаваць нікога не арыштавалі... Як відаць было, баяліся ва-рожа настроенага сялянства».

Усе «вясковыя рэвалюцыянеры» былі абвінавачаны ў антыдзяржаўнай палітычнай дзейнасці і ўзяты пад паліцэйскі нагляд, па іх справе распачалося следства, а затым прайшлі суды. Якуба Коласа, як аднаго з арганізатараў сходкі, прыгаварылі да трох гадоў турэмнага зняволення. Такая ж мера пакарання чакала і яго сябра А. Сянкевіча. Аднак Алесю ўдалося пазбегнуць арышту. Больш прадбачлівы, чым Я. Колас, ён звярнуўся да свайго добрага знаёмца, ураджэнца Мікалаеўшчыны Паўла Дземідовіча, будучага вядомага беларускага этнографа і фалькларыста, які на той час жыў у Выбаргу і выкладаў у мясцовай настаўніцкай семінары.

З дапамогай земляка А. Сянкевічу і яшчэ аднаму ўдзельніку нелегальнай сходкі, настаўніку Стаўпецкага мужчынскага народнага вучылішча Нічыпару Янкоўскаму, удалося займець замежны пашпарт і праз Швецыю і Германію эміграваць у Злучаныя Штаты Амерыкі.

### Эмігрант-палітык

Апынуўшыся ў канцы 1906 года ў далёкай ад роднай Мікалаеўшчыны краіне, А. Сянкевіч спаўна звездаў усе нягоды няпростага эмігранцкага лёсу. Працаваў на будаўніцтве і лесараспрацоўках, на металургічным заводзе і швейнай фабрыцы, нават быў лаўцом вустрыц. З часам пад уплывам сябра П. Дземідовіча, ураджэнца Гродна Самуіла Агурскага (у будучым – расійскага рэвалюцыянера, а ў 1920–1930-я гады – беларускага гісторыка), які, між іншым, па просьбе свайго даўняга знаёмца якраз і дапамог учарашняму настаўніку больш-менш уладкавацца ў далёкім заморскім краі, А. Сянкевіч уключыўся ў палітычную барацьбу, прымаў актыўны ўдзел у рабочым руху ЗША. У 1908 годзе ён стаў членам рускага аддзела Амерыканскай сацыялістычнай партыі, а пазней палітычнай арганізацыі пад назвай «Індустрыяльныя рабочыя свету», супрацоўнічаў з рускамоўнымі амерыканскімі газетамі.

З часам, сабраўшы крыху грошай, А. Сянкевіч змог паступіць на медыцынскі факультэт Мэрылендскага ўніверсітэта ў горадзе Балтымар, які паспяхова скончыў у 1913 годзе. Пасля набыцця медыцынскай адукацыі былы настаўнік з вёскі Мікалаеўшчына займаўся ўрачэбнай практыкай у Балтымары і Філадэльфіі. У 1916 годзе ён адправіўся на Аляску, дзе працягваў практыкаваць і адначасова займаўся вывучэннем спецыфічных хвароб мясцовых карэнных народнасцей.

Калі ж вестка аб падзеях Лютаўскай рэвалюцыі 1917 года ў Расіі дайшла да Злучаных Штатаў, А. Сянкевіч вырашыў прыняць у іх самы непасрэдны ўдзел і пакінуў далёкую краіну, якая больш як на дзесяць гадоў дала яму прытулак. Дарэчы, свае ўражанні ад жыцця на

◀ Аляксандр Сянкевіч.  
1928 год



▲ Карціна мастака К. Шастоўскага «На настаўніцкім нелегальным з'ездзе» (1982). За сталом сядзіць К. Міцкевіч (Якуб Колас), у яго за спінай стаіць Алесь Сянкевіч

Амерыканскім кантынентце ён выклаў у аповесці «Вандраванне Васіля», выдадзенай асобнай кнігай у 1932 годзе ў Мінску.

### Партызанскі доктар

Бліжэйшы шлях з ЗША ў Расію ляжаў праз Далёкі Усход. На караблі з Сан-Францыска з заходам у Японію летам 1917 года А. Сянкевіч трапіў ва Уладзівасток, дзе адразу ж уліўся ў рады актыўных барацьбітоў за ўстанаўленне савецкай улады. Як медыку, яму даручылі ўзначальваць урачэбны ўчастак Нікольска-Усурыйскага павета, а пачынаючы са студзеня 1918 года – усю галіну аховы здароўя Прыморскай вобласці. Той час быў вельмі няпросты ў гісторыі савецкай Расіі – па ўсёй краіне ішла грамадзянская вайна. А. Сянкевічу давялося прымаць удзел у ёй на баку Чырвонай арміі на Усурыйскім фронце, у баях супраць японцаў і белавардзейцаў.

Калі ж ворагам удалося захапіць Прымор'е, Аляксандр Антонавіч быў сярод арганізатараў падпольнага руху на Далёкім Усходзе. Пасля таго як у асяроддзі падпольшчыкаў былі наладжаны трывалыя сувязі, рашэннем Уладзівастоцкага абкама бальшавіцкай партыі яго

накіравалі ва ўсурыйскае сяло Фролаўка, дзе базіраваўся штаб партызанскіх атрадаў. Там А. Сянкевіч пазнаёміўся са многімі вядомымі ў будучым людзьмі, у іх ліку былі военачальнікі – партызанскі камандзір Сяргей Лазо і пісьменнік Аляксандр Фадзееў.

У пачатку красавіка 1919 года ў Фролаўцы адбыўся з'езд партызанскага руху Далёкага Усходу, на якім быў арганізаваны ваенна-рэвалюцыйны камітэт. Кіраўніцтва гэтага органа адразу ж даручыла А. Сянкевічу ўзначальваць яго санітарны аддзел. Наколькі актыўнай была работа ў ім Аляксандра Антонавіча, можна меркаваць па такіх вось фактах: яму ва ўмовах партызанскай барацьбы ў тайзе ўдалося арганізаваць шпіталь, дзе ён не толькі праводзіў лячэнне параненых і хворых партызан, але і рыхтаваў фельчараў, медсясцёр і санітараў для іншых таежных партызанскіх лазарэтаў. Больш таго, А. Сянкевічу даводзілася апекавацца над здароўем цывільнага насельніцтва, бо ён быў па сутнасці адзіным дыпламаваным урачом у партызанскай зоне. Цікавы факт ягонаў біяграфіі той пары: нашаму земляку ўдалося вылечыць цяжкахворага легендарнага партызанскага камандзіра С. Лазо.

Надзвычай зблізіўся А. Сянкевіч у час свайго партызанства на Далёкім Усходзе і з другім вядомым у гісторыі Савецкага Саюза чалавекам – Аляксандрам Фадзеевым. Іх сяброўства пасля было ўвасоблена А. Фадзеевым у рамане «Разгром», дзе А. Сянкевіч паказаны як урач Сташынскі са шпітала партызанскага атрада Левінсона. Адзначым таксама, што Аляксандр Антонавіч з'яўляецца прататыпам герояў двух твораў Я. Коласа – Алеся Садовіча ў трылогіі «На ростанях» і Баса-Грэнкі ў п'есе «Забастоўшчыкі».

Пасля таго як у расійскім Прымор'і ўсталявалася савецкая ўлада і была ўтворана Далёкаўсходняя рэспубліка, своеасабліваў буферная зона паміж РСФСР і Японіяй, А. Сянкевіч прымаў актыўны ўдзел у дзейнасці яе кіруючых органаў – быў намеснікам міністра народ-

най асветы і адначасова ўзначальваў адзел Далёкаўсходняга савета прафсаюзаў. У сакавіку 1920 года ён з сям'ёй пераехаў у Хабараўск і быў вылучаны на пасаду камісара земляробства Хабараўскага краю. Аднак пік яго дзейнасці, у тым ліку і грамадскай, прыпадае на час, калі ён вярнуўся ў родную Беларусь.

## Народны камісар

На пераезд у Мінск А. Сянкевіч адважыўся ў сярэдзіне 1921 года. Як вопытнага ўрача і здольнага арганізатара, яго адразу пасля прыезду спецыяльнай пастановай Саўнаркама БССР прызначаюць народным камісарам (па сённяшніх мерках – міністрам) аховы здароўя маладой беларускай рэспублікі. Пасада гэтая была не з лёгкіх. Якраз у той час у Беларусь па чыгунцы ішлі сотні эшалонаў з бежанцамі, якія яшчэ ў Першую сусветную вайну вымушана пакінулі родныя мясціны: выехалі ўглыб Расіі, а цяпер вярталіся дамоў. Пераважная большасць з іх хварэлі, у тым ліку і на брушны тыф, сухоты.

Таму перад organамі аховы здароўя Беларускай ССР надзвычай востра паўстала задача па наладжванні належнага медыцынскага абслугоўвання насельніцтва і асабліва жыхароў сельскай мясцовасці. Супрацоўнікі ведамства, якое ўзначальваў А. Сянкевіч, аддавалі шмат часу і сіл проціэпідэміялагічным мерапрыемствам, што неўзабаве паўплывала на змяншэнне колькасці ахвяр заразных хвароб.

Гэтаму ў пэўнай ступені садзейнічала і санітарна-асветная работа самога Аляксандра Антонавіча – яго артыкулы, прысвечаныя праблемам барацьбы за здаровы лад жыцця, пытанням захавання санітарыі і лячэння асобных хвароб, даволі часта змяшчаліся ў перыядычным друку першай паловы 1920-х гадоў, выдаваліся асобнымі брашурамі і памяткамі. Па ініцыятыве А. Сянкевіча ў 1922 годзе быў скліканы з'езд медыцынскіх работнікаў сельскай мясцовасці Беларусі, а затым – і 1-ы Усебеларускі з'езд работнікаў аховы здароўя. На абодвух гэтых медыцынскіх

форумах асноўным дакладчыкам па надзённых пытаннях тагачаснай сферы аховы здароўя насельніцтва выступаў Аляксандр Антонавіч.

Па ўсім відаць, улічыўшы выдатныя арганізатарскія здольнасці А. Сянкевіча, у жніўні 1922 года кіраўніцтва рэспублікі накіравала яго на іншы, вельмі і вельмі далёкі ад медыцынскай дзейнасці ўчастак работы – згодна з рашэннем ЦК КП(б)Б ён пераязджае ў Віцебск, дзе амаль год ўзначальвае агітацыйна-прапагандысцкі аддзел мясцовага акруговага камітэта Кампартыі Беларусі. У гэты ж самы перыяд Аляксандр Антонавіч быў выбраны членам Цэнтральнага камітэта КП(б)Б і ўвайшоў у склад яго бюро.

## Камуністычны ідэалаг

Аднак не толькі грамадска-палітычнай і прапагандысцка-агітацыйнай дзейнасцю актыўна займаўся А. Сянкевіч у той час. Свае партыйныя абавязкі ён паспяхова спалучаў з літаратурнай творчасцю. Тэматычна разнапланавыя артыкулы за яго подпісам рэгулярна з'яўляліся ў перыядычных выданнях Беларусі 1920-х гадоў. Так, у першым нумары часопіса «Маладняк» быў змешчаны яго артыкул «Фізічнае выхаванне на вёсцы». Наогул жа Аляксандр Антонавіч удзяляў значную ўвагу развіццю фізічнай культуры, быў адным з першых яе папулярызатараў у Беларусі.

Больш таго, ён спрычасніўся да заснавання Віцебскай філіі літаратурнага аб'яднання «Маладняк». «У Віцебск паехаў я з ахвотаю, і Сянкевіч быў першым, з кім я пачаў гутарку аб заснаванні Віцебскай філіі «Маладняку». Такая філія і была мной заснавана ў складзе мяне, Сянкевіча і Мазуркевіча (беларускі празаік Язэп Мазуркевіч. – С.Г.)», – згадваў пазней у сваіх успамінах паэт Алесь Дудар.

У 1923 годзе А. Сянкевіча запрасілі чытаць лекцыі на настаўніцкіх курсах у Слуцку. Там ён сустрэўся з Якубам Коласам, сваім даўнім сябрам і земляком. З таго часу ў іх наладжваецца яшчэ і творчае супрацоўніцтва. У тым жа го-

дзе Аляксандр Антонавіч стаў галоўным рэдактарам часопіса «Полымя» і, трэба думаць, нейкім чынам мог спрыяць літаратурным справам свайго сябра.

Праўда, у рэдактарскім крэсле ў «Полымі» А. Сянкевіч прабыў нядоўга, у канцы 1923 года ён пакідае Мінск і пераязджае ў Маскву. У першапрастоўнай наш зямляк узначаліў Інстытут гігіены і санітарыі Народнага камісарыята аховы здароўя РСФСР. Яго прафесійныя навыкі ў гэтай установе прыйшліся вельмі дарэчы. І ўсё ж у хуткім часе А. Сянкевіч аказаўся запатрабаваным на іншым участку працоўнай дзейнасці: у 1924 годзе ў размешчанай у Маскве навучальнай установе Камінтэрна (міжнародная арганізацыя, што аб'ядноўвала камуністычныя партыі розных краін, існавала ў 1919–1943 гадах спачатку ў Савецкай Расіі, а затым і ў СССР), вядомай пад назвай Камуністычны ўніверсітэт нацыянальных меншасцей Захаду, быў адкрыты беларускі сектар, загадваць якім і назначылі Аляксандра Антонавіча.

Правучыўшы два гады камуністычнай ідэалогіі заходнебеларускіх патрыётаў, у 1926 годзе А. Сянкевіч вяртаецца ў Мінск, дзе знаходзіць працу ў Беларускам дзяржаўным універсітэце – на факультэце права і гаспадаркі загадвае кафедрай гісторыі партыі і ленінізму. Аднак і гэтая пасада ў яго працоўнай біяграфіі аказалася непрацяглай. У лістападзе 1928 года А. Сянкевіча прызначылі рэктарам Беларускага камуністычнага ўніверсітэта імя У. Леніна – вышэйшай навучальнай установы, якая на пяці сваіх аддзяленнях – партыйным, савецкім, прапаганды, газетным, народнай адукацыі – ажыццяўляла падрыхтоўку кіруючых кадраў. На працягу 1929–1931 гадоў ён, адначасова са сваім рэктарствам у Камуніверсітэце, загадваў яшчэ і аддзелам друку, культуры і прапаганды ЦК КП(б)Б.

### Партыйны літаратар

Высокія пасады вымушалі А. Сянкевіча ісці ў нагу з тагачасным палітычным ладам. Пачатак 1930-х у Савецкім Саюзе адзначыўся зараджэннем сталінскага

рэпрэсіўнага рэжыму. Якраз у 1930 годзе найбольш яркім прадстаўнікам беларускай інтэлігенцыі былі прад'яўлены беспадстаўныя абвінавачанні ў стварэнні «старанна замаскіраванай» арганізацыі «Саюз вызвалення Беларусі», рэальных следоў існавання якой, між іншым, органам дзяржбяспекі ні тады, ні пазней выявіць так і не ўдалося. Тым не менш у снежні 1930 года сакратар ЦК КП(б)Б К. Гей у лісце ў ЦК ВКП(б) пісаў: «Паведамленне аб арышце контррэвалюцыйнай інтэлігенцкай групы нацыяналь-дэмакратаў... выклікала ў некаторых слаёў інтэлігенцыі пэўнае непаразуменне. Неабходна выкрыць сапраўдную контррэвалюцыйную дзейнасць «Саюза вызвалення Беларусі», – каб аблегчыць нашу работу галоўным чынам сярод сялянства і інтэлігенцыі».

На жаль, да «выкрыцця» контррэвалюцыянераў меў дачыненне і А. Сянкевіч. У сваім артыкуле «За ленінскую лінію ў нацыянальнай палітыцы», выдадзеным асобнай брашурай у 1931 годзе, ён вынес суровы прыгавор асобным «контррэвалюцыянерам», некаторыя з якіх тады ўжо знаходзіліся ў турме: «Выкрытая органамі ДПУ контррэвалюцыйная група на чале з былымі міністрамі і дзеячамі Беларускай Рады – Ластоўскім, Цвікевічам, Лёсікам, Некрашэвічам і іншымі, аказаўшыміся ў Беларускай Акадэміі навук, прасунала адтуль свае шчупальцы на рад участкаў эканамічнага і культурнага фронту, Наркамзем, Наркамасветы, Белдзяржвыдавецтва і інш. Як жа яны ажыццяўлялі сваю тактыку? Праз сваіх людзей у органах Наркамзему (Прышчэпаў, Смоліч і інш.) праводзілася работа па ўзмацненні капіталістычных элементаў вёскі, па ўзмацненні кулака. Адгэтуль палітыка хутарызацыі Беларусі, адгэтуль стаўка на так званыя «культурныя», а ў сапраўднасці кулацкія гаспадаркі... Праз Наркамасветы на чале з Баліцкім (беларускі дзяржаўны дзеяч, аўтар артыкулаў па пытаннях нацыянальнай і культурнай палітыкі, правадзейны член Інбелкультула, старшыня секцыі беларускай мовы і літаратуры. – С.Г.) яны сістэматычна дабіваліся зрыву падрыхтоўкі пралетарскіх кадраў і



праводзілі работу па выхаванні моладзі ў нацыяналістычным напрамку».

Архівы захавалі і іншыя пісьмовыя сведчанні «выкрывальніцкай» дзейнасці А. Сянкевіча. У тым ліку ён меў дачыненне і да цкавання Янкі Купалы, які, дэведзены паклёпніцкімі нападамі да адчаю, 20 лістапада 1930 года ўчыніў спробу самагубства. На шчасце, лязо сцізорыка, якім, як лічыцца, паэт нанёс сабе ўдар у живот, толькі нязначна закранула печань, і ўрачам удалося ўратаваць яму жыццё.

Адважыўшыся на самагубства, Я. Купала напісаў на імя старшыні ЦВК БССР А. Чарвякова перадсмяротны ліст. У ім паэт адмаўляе сваю прыналежнасць да «Саюза вызвалення Беларусі» і не прымае адрасавання яму абвінавачанні ў падтрымцы вершам «Паўстань» (змешчаным яшчэ ў 1919 годзе ў газеце «Звон») кіраўніка адроджанай Польшчы Ю. Пілсудскага, калі той у жніўні 1919-га са сваім войскам увайшоў у Мінск; парыруе выпадкі Дзям'яна Беднага, выказаныя ў яго з'едлівым вершы, дзе сярод іншых былі і такія радкі: «Изменил поэт народу, / Заплясал панам в угоду... / Янки посвист соловьиный / Превратился в шип змейный...». Тым не менш А. Сянкевіч чамусьці паўтарае ўсе гэтыя, адрасаваныя



ныя народнаму паэту, паклёпы ў артыкуле «За ленінскую лінію ў нацыянальнай палітыцы», які, нагадаем, пабачыў свет пасля спробы суіцыду Я. Купалы, у 1931 годзе.

«У час белапольскай акупацыі, – піша А. Сянкевіч, – у Менску пад рэдакцыяй Я. Лёсіка выдаецца палонафільская газета «Звон». У гэтай газеце... у дзень прыезду Пільсудскага змяшчаецца верш Я. Купалы «Паўстань»... Дзям'ян Бедны, які ў той час знаходзіўся на Заходнім фронце, з прычыны верша Янкі Купалы, прысвечанага прыходу на тэрыторыю Беларусі Пільсудскага, прысвяціў Купалу наступныя радкі: Изменил поэт народу...». Адназначна сцвярджаць не бяромся, але ці не А. Сянкевіч якраз і выцягнуў з небыцця гісторыю з першай публікацыяй Купалавага верша «Паўстань» – падзеі ж адбываліся за адзінаццаць гадоў да гэтага, у 1919-м?..

Дарэчы, у тым жа пасквілі, хоць і ў меншай ступені, але знайшлося месца і для даўняга сябра А. Сянкевіча – Якуба Коласа: «У нацыянал-дэмакратычных газетах, якія выдаваліся ў перыяд нямецкай і польскай акупацыі («Вольная Беларусь», «Беларускі звон» і інш.) мы маем рад вершаў Купалы, Бядулі, Гаруна, Коласа і інш., прасякнутых атрутай нянавісці да саветаў, да пралетарскай культуры...

◀ Вокладкі кніг  
А. Сянкевіча

Кастрычнік прынёс поўнае разняволенне працоўным Беларусі ад памешчыцкага, капіталістычнага і нацыянальнага прыгнёту. Здавалася б, беларускія пісьменнікі, якія аплаквалі долю беларускага селяніна, якія заклікалі яго на барацьбу за нацыянальнае вызваленне, павінны былі б радысна спаткаць вялікі Кастрычнік і на тэрыторыі Беларусі, але, знаходзячыся ў палоне буржуазна-нацыяналістычнай ідэалогіі, яны спаткалі Кастрычніцкую рэвалюцыю, б'ючы трывогу ў нацыянальна-дэмакратычны «Звон». Мастацкае беларускае слова ў асноўным было скіравана супраць працоўных, супраць дыктатуры пралетарыяту; яно было аддадзена на службу эксплуатаатарам і акупантам. У германафільскай газеце «Вольная Беларусь» пад рэдакцыяй Я. Лёсіка, якая выдавалася ў час нямецкай акупацыі, супрацоўнічаюць і змяшчаюць творы варожыя пралетарскай рэвалюцыі і Купала, і Бядуля, і Жылуновіч, і Я. Колас, і інш. пісьменнікі».

І яшчэ кінулася ў вочы, што А. Сянкевіч у згаданым артыкуле далучаецца да ганьбавання Кастуся Каліноўскага, кіраўніка паўстання 1863 года. «Пачынальнікі беларускай культуры, росквіт якой мы назіраем у межах БССР, – сцвярджае ён, – ідэалізуюць шляхецкіх рэвалюцыянераў, нахштальт шляхецкага рэвалюцыянера Кастуся Каліноўскага, які нібы змагаўся за сацыяльнае і нацыянальнае вызваленне Беларусі... Таму перад намі сёння стаіць пытанне развянчаць такіх «нацыянальных герояў», як Кастусь Каліноўскі, прадстаўніка шляхецкай, а не хлопскай польскай рэвалюцыі ў польскім паўстанні 1863 г., як яго імкнуліся паказаць і ў гісторыі і нават у мастацтве». Дарэчы, там жа дастаецца на арэхі і Францыску Скарыну, Еўфрасінні Полацкай, Францішку Багушэвічу і іншым рупліўцам на ніве беларускай культуры так званага дакастрычніцкага часу. Але гэта, як кажуць, ужо іншая гісторыя.

### Ахвяра рэпрэсій

У 1931 годзе жыццёвыя шляхі-дарогі прывялі А. Сянкевіча ў Акадэмію на-

вук Беларусі, дзе ён узначаліў Інстытут літаратуры і мастацтва. Пра яго працу на гэтай пасадзе практычна нічога невядома. Некаторыя даследчыкі літаратурнага працэсу 1930-х гадоў сцвярджаюць, што акурат у гэты час А. Сянкевіч трапіў у палітычную няласку да кіраўніцтва БССР. Аднак супрацоўнікі ДПУ чамусьці не праявілі да яго тады павышанай увагі. Найбольш верагодна, на тое не было спецыяльнага ўказання. А магчыма, улічыўшы ранейшыя заслугі, яго проста часова пакінулі ў спакоі.

Як бы там ні было, а на самым пачатку 1932 года А. Сянкевіч зноў пераязджае ў Маскву. Там ён узначаліў Дзяржаўны навукова-даследчы інстытут камунальнай санітарыі і гігіены Народнага камісарыята аховы здароўя РСФСР і на працягу трох з паловай гадоў працаваў па сваёй непасрэднай медыцынскай спецыяльнасці.

У сярэдзіне 1935 года партыйнаму кіраўніцтву СССР зноў спатрэбіліся палітычная дасведчанасць і агітацыйна-прапагандысцкі вопыт А. Сянкевіча, і яго пераводзяць на ідэалагічны фронт. У 1935–1937 гадах працоўная біяграфія Аляксандра Антонавіча была звязана з тагачасным Усесаюзным радыёкамітэтам, дзе ён спачатку быў намеснікам рэдактара рэдакцыі «Апошніх паведамленняў», а затым начальнікам аддзела падрыхтоўкі кадраў.

Пачатак 1938 года для А. Сянкевіча стаў фатальным: 10 студзеня органы НКВС абвінавацілі яго ў контррэвалюцыйнай дзейнасці і арыштавалі. У чэрвені таго ж года Ваеннай калегіяй Вярхоўнага суда СССР Аляксандр Антонавіч быў прыгавораны да вышэйшай меры пакарання. З Масквы для прывядзення прыгавору ў выкананне яго перавялі ў Мінск. Расстраляны ён 29 чэрвеня 1938 года ці не ў сумнавядомых Курапатах.

Амаль праз 30 гадоў, 6 кастрычніка 1966 года, тая ж Ваенная калегія Вярхоўнага суда СССР, але ўжо ў іншым складзе, пасмяротна рэабілітавала А. Сянкевіча. Ён, як і мільёны ахвяр сталінскага рэжыму, аказаўся ні ў чым не вінаватым.

Сяргей ГАЛОЎКА ▀